

ŠPORT A FILOZOFIA

ANDRÉ SCALA, École d'art idbl intercommunale, Digne-les-Bains, France

SCALA, A.: Sport and Philosophy
FILOZOFIA 71, 2016, No. 7, pp. 541-549

There is a permanent problematic relationship between the sport as a game, entertainment or training, and philosophy conceived as the care of oneself or self-knowledge: It can lead us away from, or, on the contrary, closer to answering the question: "Who we are?" This problematic relationship is exemplified by present-day sport which achieves two patterns: the form of fight on one hand and the form of a means of mass communication on the other. The critique of the sport as an alienating activity will not be of our concern. We will rather ask the question of the pattern of the constitution of our present.

Keywords: Sport – Game – Entertainment – Care of the Self – Fight – Agon – Act – Spectacle – Totalization – Present – D. Hume – J.-P. Sartre – M. Foucault

Úvod. Šport je dnes nepochybne bežnou súčasťou života. Môže to byť šport, ktorý praktizujeme, ktorý nás zaujíma, ktorý nás nadchýna, alebo, ak to nie je ani jeden z týchto prípadov, môže to byť šport, ktorý sa práve nachádza na stránkach aktualít a jeho záplava obrazov a zvukov naplňa a určuje chod sveta. Či ho praktizujeme, alebo nie, či sa oň zaujímate, alebo nie, či o ňom počúvame, alebo nie, sme súčasťou sveta, v ktorom je šport prítomný. Je teda prítomný, avšak čím definuje našu prítomnosť? V čom je šport prítomný?

Filozofia ako myslenie a konanie, filozofia práve sa tvoriaca a nás tvoriaca, filozofia nachádzajúca, ako vravel Nietzsche, nové možnosti života, takto chápaná filozofia spytuje každý bežný spôsob života. Spomeňme si na neúspech, o ktorom píše Spinoza na začiatku svojej *Rozpravy o náprave rozumu*: ako sa často neúspešne usiloval stať filozofom, bez toho, aby zmenil zabehnutý spôsob svojho života. No je pravda, že keď skúmame filozofický rozmer teoretickej aj praktickej otázky spôsobov života, stretávame sa s historicky sa meniacim, no zároveň konštantným vzťahom medzi filozofovaním a hrou, cvičením, tým, čo sa dnes volá šport.

Začneme krátkym prehľadom vzťahu medzi filozofiou a športom, vymedzeného problematikou spôsobov života. Spomenieme pritom dve postavy zásadného významu: atlét a hráč (hráč skôr vo všeobecnom význame ako *homo ludens*, než v tom užšom ako označenie stávkára).

1. Atlét. Hráč. Postava atléta dominuje celej antickej filozofii. Atletické cvičenie môže byť poňaté ako filozofická propedeutika v platónskej výchove; môže to byť aj istý druh sebaskulptúry, priblíženia tela ku kráse, ktorej túžba je spojená s túžbou poznať a dosiahnuť Ideu; predovšetkým ho však môžeme nájsť v stoeckej askéze ako model prípravy na náhody existencie, ako tréning na rôzne životné skúšky a prípravu na život definovaný

ako cvičenie. Stoický filozof je *atlétom udalosti*, hovorí veľmi výstižne Michel Foucault.¹ Je atlétom udalosti nie preto, aby prekonával to, čo prichádza, ale aby odolal prichádzajúcim možným a nepredvídaným úderom. Fyzický rozmer tohto modelu a jeho prepis do diskurzu atletickej techniky a prípravy naznačujú, že tu ide o tréning a prípravu. Nie je to súťaž. Keby sme chceli uviesť nejaký športový príklad zo súčasnosti, bol by to obranný druh športu alebo, ako v prípade bojových športov, išlo by o moment obrany, vyhnutia sa úderu, o chvíľu, keď treba byť v strehu. Absentuje myšlienka súťaže či násilného útoku. Ak je atletický model podstatný pre vykonávanie filozofie ako poznania seba a sveta, je to preto, lebo vzťah k svetu a k životu vo svete je ponímaný ako skúška a ako cvičenie.

Druhou postavou je postava hráča. Nie je to výlučne Dostojevského hráč, ale všeobecnejšie hráč baviaci sa nejakou regulovanou spoločenskou aktivitou, ktorá môže, ale nemusí byť fyzická (spoločenské hry, kartové hry, šach, triktrak²). Ide tu o hráča filozofa, či skôr o hru v priamom spojení s výkonom filozofie. Predtým, než uvedieme tri známe príklady, sa však musíme v krátkosti pristaviť pri zábavnej činnosti u Pascala. Podľa Pascala je to aktivita, pre ktorú musíme nájsť dôvod, aby sme skryli jej absurditu, pričom táto absurdita spočíva vo fakte, že ide o aktivitu, ktorou rezignujeme na bytie, na svoje bytie. Zabaviť sa je spôsob, ako nebyť, ako ujsť pred otázkou svojho vlastného bytia a ako ujsť pred týmto útekom tým, že preň nájdeme nejaké dôvody. Hráme hru s loptou³ (alebo sa na hru pozeráme), ideme sa rozptýliť poľovačkou, aby sme unikli svojej podstate a svojmu určeniu, bez čoho by táto aktivita bola absurdná; a aby sme unikli absurdite tejto aktivity, nachádzame si pre ňu rôzne dôvody. Hľadanie dôvodov zábavnej aktivity je spôsob, ako sa zabaviť. Šport, resp. hra ako zábava, ktorá je sebazabudnutím (vrátane zdravotných starostí), a filozofia, ktorej cieľom je poznanie seba samého, sú teda v jasnom a výlučnom protiklade. V dnešnej dobe, mimochodom, toto odsúdenie športu ako zábavy preberá takmer doslovné pascalovské vyjadrenia: šport ako nové ópium filozofického ľudu ho odvracia od uvedomenia si svojho odcudzenia, a dokonca ho odcudzuje aj tomuto odcudzeniu.

Vráťme sa však k podstatnému a pozitívnemu vzťahu medzi filozofickou aktivitou a hrou (zahŕňajúcou šport). Preskúmame tri príklady. Opakujem, že zatiaľ neuvažujeme o tom, čo si filozofia myslí o hre alebo o športe, ani o tom, aké podnety hra alebo šport mohli priniesť filozofii.

Prvý príklad sa nachádza u Descarta v dlhom liste zo 6. októbra 1645 adresovanom princeznej Alžbete. Všetci poznáme otázku, z ktorého tento list vychádza: Je lepšie byť šťastným hlupákom, alebo smutným mudrcom? Descartes odpovedá, že šťastie duše sa nemôže týkať duše, ktorá je natoľko rozptýlená, že si neuvedomuje sama seba. Hľadanie pravdy sa však nemôže zaobiť bez poľavenia ducha. To je karteziánska téma, podľa ktorej čas pravdy

¹ FOUCAULT, M. (2001): *Herméneutique du sujet. Cours au Collège de France. 1981 – 1982*. Cours du 24 février 1982, deuxième heure. Paris: Gallimard/Seuil, Hautes Etudes, 306-308.

² Triktrak je stolová hazardná hra podobná backgammonu (pozn. prekl).

³ Vo francúzštine „jeu de paume“ (doslovne hra dlaňou) je pôvodne stredoveká francúzska loptová hra, akýsi predchodca dnešných hier s raketou, napríklad tenisu. Jej názov je odvodený z toho, že sa loptička odrážala dlaňou holými rukami, resp. rukami v rukaviciach (pozn. prekl).

nemeriame počtom hodín venovaných štúdiu. Sám Descartes hovoril, že metafyzike venuje iba niekoľko hodín ročne. Nemôžeme teda na spôsoby života a zábavu aplikovať také isté radikálne skúmanie ako to, ktoré pochybnosť aplikuje na poznanie. Okrem toho potešenie duše nie je komfortom, nie je synonymom ani veselosti, ani telesnej pohody. Dokonca nie je isté, že by potešenie tela vylučovalo únavu alebo námahu. Poľovačka či hra s loptou sú toho dôkazom. Pri takýchto cvičeniach sa navyše duša teší, že je spojená s takým obratným telom. Fyzické cvičenie potvrdzuje, že šťastie sa neredukuje na pôžitok a že duša a telo spoločne hľadajú dobro, ktoré nespočíva v pohodlí či komforte. Zábava je nevyhnutnou kompenzáciou hľadania pravdy, ktoré sa nemeria časom stráveným pri štúdiu, ale intenzitou skúšky, ktorej sa podrobujeme ako mysliaci subjekt, a intenzitou pozornosti venovanej svojej vlastnej aktivite myslenia.

Táto potreba spoločenskej zábavy sa u Kanta pretavuje do podoby konverzácie. Kant napríklad filozofovi odporúča, aby neobedoval osamote, lebo by neustále premieľal svoje myšlienky, a to by mu sťažilo zažívanie; aby nepracoval večer, lebo myšlienky by mu bránili spať.⁴ Správny režim filozofickej práce si vyžaduje zábavu, rozptýlenie a sociabilitu. Zatiaľ čo však u Descarta potreba hry a cvičenia vychádza z prirodzenosti ducha a jeho spojenia s telom, u Kanta táto potreba vychádza z toho, že filozof je svetoobčanom a vie sa správať v spoločnosti.

Ako posledný príklad uvedieme Davida Huma a známu pasáž z konca prvej knihy *Rozpravy o ľudskej prirodzenosti*.⁵ Táto pasáž hovorí o skúške, ktorú Hume prekonáva po tom, čo preskúmal schopnosť poznania, rozum. Ocítá sa v tej najbolestnejšej neistote, keďže všetko, čo tvrdíme alebo popierame, stojí na *nestálom a klamlivom princípe*, a to na živosti našich myšlienok. To, čo sa na počiatku Humovho skúmania javilo ako hľadanie pevných základov, sa ukázalo ako obrátenie rozumu proti sebe samému. A z toho vyplýva extrémna melanchólia, od ktorej môže pomôcť uniknúť jedine sklon k pôžitku. Nepomôže tu ani rozum, nemohúci v tejto veci, ani melanchólia, príliš sa utápajúca sama v sebe. Uniknúť pred melanchóliou a pred samotou, do ktorej nás ponára filozofické hľadanie, znamená stretnúť sa s ľuďmi, zahrať si triktrak, zabaviť sa. Avšak táto bežná forma hry a rozptýlenia človeku ponúka len príliš úzky súbor myšlienok. Rýchlo príde nuda. Takže si musí vybrať medzi obyčajnou zábavou a filozofiou. No výber musí podliehať skeptickému princípu. Aký je to princíp? Ten, ktorý napríklad riadi našu istotu, že svetlo osvetľuje a oheň hreje. Stálo by nás príliš veľa úsilia myslieť inak. Medzi filozofickou melanchóliou a spleenom z bežného života si Hume vyberá filozofiu, pretože by ho stálo príliš veľa úsilia urobiť inak. Nakoniec teda hra, cvičenie a filozofia majú niečo spoločné. Za niečím sa ženieme: za divou zverou, za pravdou, za živými a rozmanitými pocitmi. Poľovnícka vášeň, hráčska vášeň či filozofická vášeň sú si podobné. No keďže život je príliš obyčajný a každodenný, filozofia je tým najzábavnejším športom.

⁴ KANT, I. (2008): *Anthropologie du point de vue pragmatique*. Introduction et traduction par Michel Foucault. Paris: Vrin, 218.

⁵ HUME, David: *Rozprava o ľudskej prirodzenosti*. Kniha I, O rozume, Časť IV, O skeptickom systéme a o ostatných filozofických systémoch, Sekcia VII, Záver tejto knihy.

Je teda šport chápaný v kategórii hry a zábavy jednou z tých ľudských činností, ktorých praktizovanie a štúdium bránia odpovedať na otázku *Čo je človek?* Na druhej strane šport je tak ako každá hra uvoľnením, spoločenským cvičením či zábavou, spôsobom, ako položiť túto otázku v konkrétnych medziach výkonu vlastných schopností. Napokon, šport je spôsob, ako zniesť melanchóliu spôsobenú faktom, že otázka *Čo je človek?* nemá iné ako skeptické odpovede a že preskúmanie tejto otázky by malo byť zábavnejšie ako ktorákoľvek hra.

Podmienky, v ktorých šport, hra a zábava definujú našu situáciu, vyžadujú, aby sme si položili otázku, či ľahostajnosť našich troch filozofov, uvedených ako príklad tej či onej konkrétnej hry či cvičenia, môže platiť aj o našej prítomnosti. Moderný rozmach športov, zábava ako kultúrny priemysel, faktické prelínanie medzi športom a prácou, rozhodujúce použitie hry v oblasti financií, šírenie športu ako prostriedku masovej komunikácie, rastúci tlak na telesné cvičenie zároveň s tým, ako ustupuje štát blahobytu – z týchto skutočností vyplýva, že musíme zaujať iný uhol pohľadu, istý druh odstupu od fenoménu, mimo ktorého nie sme a priori ani svojou podstatou.

2. Lyžovať. Boxovať. Tohto odstupu, ktorý neznamená vonkajškovosť ani byť mimo, sa Sartre dovoľáva vo štvrtjej časti *Bytia a ničoty*,⁶ kde sa spytuje, či existuje neredukovateľný rozmer konania ako „základnej kategórie ľudskej reality“, inými slovami, či konanie môže, alebo nemôže byť redukované na dve základné kategórie: byť a mať. Sartrova odpoveď je pozitívna. Vyvstáva pritom otázka slobody ako látky bytia. Keby konanie bolo neredukovateľné na bytie, aj sloboda by bola neredukovateľná na bytie, sloboda by bola vo vzťahu k bytiu náhodná alebo príľahlá. Ako je to potom z tejto perspektívy s bezdôvodným konaním, s hrou? Čo by mohlo nášho ducha prikloniť k neredukovateľnosti túžby konať, to sú takzvané bezdôvodné činnosti, ktoré robíme pre ne samé a ktoré by Aristoteles nazval praxis. Sú to činnosti, ktoré sú cieľom samy sebe, hoci niečo vytvárajú, ako napríklad estetická tvorba alebo vedecký výskum.

Zoberme si v krátkosti umenie, kreáciu. Dielo existuje mojou zásluhou; ďalej však existuje bezo mňa, moja myseľ ho myslí bezo mňa, je to „kontinuálna kreácia stuhnutá do bytia osebe“.⁷ Nie umenie pre umenie, nie konanie pre konanie, ale *konať* pre *mať*.

Zoberme si takto v krátkosti aj poznanie. Poznávať takisto znamená privlastňovať si. Je to nezištné privlastnenie si a tak ako umelecké dielo aj poznanie je moje bez toho, aby bolo mnou, bez toho, aby bolo subjektívne. Túžba poznať je túžba, ktorá vlastní, no zároveň necháva nedotknutým to, po čom túži. Poznaný objekt je tak moja myšlienka ako vec.

Zostáva ešte tretia modalita, a tou je hra. Sartre radí šport do kategórie hry. Hra nie je vážna, presnejšie, hra uniká duchu vážnosti, pretože „berie reálne jeho realitu“.⁸ Hra oslobodzuje subjekt od ťarchy sveta. Oslobodzuje subjekt od túžby vlastniť nejaké bytie sveta. Hrať znamená byť nielen pri pôvode aktivity, ale aj pri princípe pravidiel. V hre je subjekt autonómny. Hráč, samozrejme, väčšinou pravidlá nevymýšľa, ale sa im podriadiť –

⁶ SARTRE, J.-P. (1981): *L'Être et le néant*. Paris: Gallimard, Tel. 485 et sq. (*Bytí a nicota*. Preklad O. Kuba. Praha: Oikymen, 2006, 501 a n.).

⁷ *Op. cit.* 637, 656.

⁸ *Op. cit.* 641, 659.

práve preto, aby tak uplatnil svoju slobodu. Pravidlá sú neoddeliteľnou súčasťou aktivity, vždy sa hrá podľa pravidiel a povedať „Taká je hra“ znamená povedať „Také je pravidlo“.

Prečo hrať? Tak ako zábava aj hra má svoj dôvod, pričom hra pre hru nie je dôvodom. Hráč hrá preto, aby sám seba uchopil ako „*to bytie, ktorému ide v bytí o toto jeho bytie*“.⁹ Hra je teda spôsob, ktorým sa spytujeme: Kto som? A toto bytie je túžbou po bytí, bytím, ktoré je nedostatkom bytia. Čin hrania manifestuje a sprítomňuje osobe absolútnu slobodu, ktorá je bytím osoby. Športová hra teda kladie otázku vzťahu k sebe samému v manifestácii svojej slobody, otázku poznania svojej túžby po bytí v prítomnosti slobody vo vzťahu k nej samej.

V túžbe hrať je však obsiahnutá aj túžba mať – a tu Sartre uvádza ako príklad športovú skúsenosť lyžovania¹⁰ a boardových športov vo všeobecnosti. Jeho príklad sa netýka súťaže, ale zimných športov. Je tu sneh, prostredie, hmota, s ktorou nevieme, čo si počať, iba ak hrať sa ako deti, guľovať sa a stavať snehuliaka či lyžovať.

Čo však znamená lyžovať?

Lyžovať neznamená premiestňovať sa po snehu, lyžovať znamená urobiť niečo so snehom, zmocniť sa ho. Sneh teda nie je niečo vopred dané. Zdanlivo je sneh potrebný na to, aby sme mohli lyžovať, ale v skutočnosti treba lyžovať, aby reálne existoval sneh. Lyžovať znamená kĺzať sa istou rýchlosťou. Kĺzať sa istou rýchlosťou znamená privlastňovať si sneh; nie sneh taký, aký je bez lyžovania, ale taký sneh, v ktorom lyžovanie rozvinie istú potenciu. Kĺzanie je pôsobenie na diaľku, a povrch snehu je ako povrch pokožky, ten najhlbší povrch.

Medzi umením, poznaním a lyžovaním je jednota vlastnenia. Všetky tri sú spôsobom privlastnenia si toho, čo zároveň musí zostať mimo dosahu. Preto aj ideálom lyžiara je lyžovať bez zanechania stopy – tak, ako ideálom skokana do vody je vnoriť sa do vody bez viditeľného nárazu. Lyžovať bez stopy je ako pohľadiť pokožku, z ktorej stopa pohľadania sama zmizne.

V *Bytí a ničote* je lyžovanie je hraničným vyjadrením bezdôvodného športu, ktorého túžba je túžbou po bytí a po vlastnení (ako je to, mimochodom, vo všetkých športoch, kde dochádza ku konfrontácii s nejakým živlom). Bolo by zaujímavé porovnať príklad lyžovania u Sartra a príklad surfovania u Deleuza striehnuceho na prítomnú, resp. aktuálnu dimenziu športu, ktorý je zložením pohybu. Ide o uchopenie vlny, ktorá je neustále mimo seba samej, zatiaľ čo u Sartra je sneh čistá hmota, ktorá sa stáva nepreniknuteľnou vďaka rýchlosti lyží.

V športe je položená otázka bytia. Mimochodom, podľa Sartra je športová hra proti-pólom neúprimnej hry, lebo šport sa neukrýva pred otázkou bytia v prítomnosti slobody samotnej. Ide tu o šport, v ktorom je človek konfrontovaný s prírodou, so živlami. Ako je to však v prípade športu, v ktorom sa človek konfrontuje s človekom, v prípade súťaže, priamej či nepriamej (keď viacerí lyžujeme, plávame, bežíme atď.)?

Šport ako *agon*, boj, súťaž s tým druhým, konfrontácia s tým druhým prináša iný rozmer slobody. Nejde už o otázku, či existuje konanie neredukovateľné na bytie, ale o to,

⁹ *Op. cit.* 641, 660.

¹⁰ *Op. cit.* 642-646, 661-665.

či je možné pochopiť ľudskú slobodu v číne, t. j. dejiny. Ako sa poznať, ako sa pochopiť ako subjekt a aktér svojich vlastných dejín? Je to teda otázka sebapoznania nie ako bytia, ale ako historického, historizujúceho bytia. Dejiskom historicity je boj. Boj je nielen hnačou silou, ale aj podstatou histórie. Sartre kladie otázku: Len čo sa začne boj, je tam celok boja? Táto otázka v sebe zahŕňa viaceré otázky: Spája boj, ktorý rozdeľuje, do celku to, čo rozdeľuje, tým, čo rozdeľuje? Je boj od prvého okamihu všetkým, čím môže byť? Zahŕňa boj všetko? Je v boji všetko získané? Neexistuje lokálny či individuálny boj, ktorý by nebol zároveň globálny a totálny. Každý boj teda zahŕňa aj tých, ktorí práve nebojujú. Bolo by praktické, no neúprimné myslieť si, že existuje nejaké prívetivé pobrežie, nejaký prístrešok alebo tribúna, odkiaľ by sme sa prizerali zápasom, no neboli by sme ich účastníkmi. Navyše, pokiaľ by išlo o násilný boj: Je možné byť svedkom násillia?

Všetky tieto otázky Sartre kladie a skúma na začiatku druhého zväzku *Kritiky dialektického rozumu*.¹¹ *Vzťahy individuálneho konfliktu so základnými konfliktmi spoločenského celku*: to je názov kapitoly, v ktorej Sartre opisuje jedno boxerské stretnutie. Ide tu však o viac než len o príklad, lebo boxerský zápas Sartre nazýva stelesnením. Ak je teda totalizácia (historicky) prebiehajúci proces, je každý jednotlivý boj, napríklad boxerský zápas, vo svojej podstate totalizáciou všetkých zápasov? Odkazuje pochopenie tohto jednotlivého zápasu na totalizujúce pochopenie základných konfliktov, teda tých, ktoré sa odohrávajú v oblasti rarity, oblasti negácie človeka prírodou? Existuje nejaký zápas či zápasy, ktoré by sa v neredukovateľnosti protivníkov javili ako totalizácia celku neredukovateľnosti?

„Pozrime sa napríklad na boxerský zápas, ktorý sa práve odohráva pred našimi očami.“¹² No zároveň, dodáva Sartre, nie je dôležité, o aký typ zápasu ide. Pred očami máme boxerský zápas vo všeobecnosti. Takto začína táto prekvapivá kapitola o športovej inštitúcii, ktorej vrchol Sartre a jeho súčasníci zažili v 50. – 60. rokoch: boxerské stretnutie, večer, počas ktorého sa podľa stanovenej hierarchie odohrávali rôzne boxerské zápasy, či už rozhodujúce, alebo bežné, v rôznych váhových kategóriách (ľahkej, ťažkej, strednej), poradí vrcholiacom veľkým zápasom hviezd, a postupne smerujúcom k záveru stretnutia. Tento typ udalostí dnes stratil svoju prestíž aj dramaturgiu, čiastočne kvôli televízii, ktorá vysiela iba finálový veľký zápas. Citovaná prvá veta uvádza fikciu písania počas zápasu, nie analýzu a posteriori. Filozof tu sedí v hľadisku nie ako novinár, ale ako divák, ktorý sa pozerá, divák ako každý iný, rozohŕňuje sa a premýšľa zároveň. Boxerský zápas má teda pre filozofa špecifický spôsob prítomnosti.

Prečo? V každom momente zápasu je box prítomný úplne celý. Prítomný zápas je, a zároveň nie je podstatou boxu. Prítomný boxer je tak zároveň vo vnútri, i mimo toho, čo predstavuje box. „Boxer presahuje box a box sa uzatvára nad boxerom, pretože box samotný vyžaduje toto presiahnutie; nachádza sa úplne celý v údere päťou – a naopak tento úder päťou

¹¹ SARTRE, J.-P.: (1985): *Critique de la raison dialectique*. Tome II, Livre III *L'intelligibilité de l'histoire*. A. *La Lutte est-elle intelligible?* Chapitre 2. *Rapports du conflit singulier avec les conflits fondamentaux de l'ensemble social*. Paris: Gallimard, Bibliothèque des Idées, 26-60.

¹² *Op. cit.*, 26.

nie je, a ani nemôže byť ničím iným ako požiadavkou boxu.“¹³ Ak každý zápas je totalitou boxu a, z pohľadu takmer fraktálneho, každý moment každého zápasu je totalitou boxu, potom veľké zápasy sú ňou vo svojej úplnosti, ba dokonca väčšími, pretože vo veľkom zápase box nikdy nebol boxovaný takto. Malé, podpriemerné či zlé zápasy túto totalitu nevytvárajú. A tak, ako robotníci sú ovládaní svojou prácou, aj zlí boxeri sú ovládaní boxom. Boxer tak bojuje aj proti boxu – a to je to uchvacujúce. Box sa znovu odohráva v každom zápase, každý boxer má svoj spôsob boja proti boxu: „*Táto bitka by nikoho nezaujímala, keby netotalizovala vo svojej konkrétnej temporalizácii tento fixný a abstraktný svet, ktorý ju retotalizuje, a táto totalizácia by bola jednoznačná, keby sa nestelesňovala v jedinečnosti pochybného zápasu.*“¹⁴ Iným spôsobom o tom hovorí anekdota, ktorú spomína Johan Huizinga vo svojej eseji *Homo ludens*:¹⁵ Iránsky princ, ktorého kráľovná Viktória pozvala na prestížne konské dostihy, odmietne pozvanie so slovami: „*Dobre viem, že sú kone, ktoré bežia rýchlejšie než iné.*“

Každý zápas retotalizuje box a box retotalizuje každý zápas.

Teraz, keď divák chápe vzťah medzi tým, čo vidí vo svojej jedinečnosti, a celkom, ktorého je táto jedinečnosť súčasťou, naskytá sa otázka, či box, teda tento zápas, retotalizuje všetky konflikty spoločnosti, a naopak. Tu sa prítomnosť boxerského zápasu takpovediac rozpína pod vplyvom filozofovej otázky. Amatérsky divák boxu si túto otázku nekladie; ani si ju nemôže položiť, pretože *on sám* je zápasom. Ten, kto divákovi nie je, kto má vonkajší pohľad, si vôbec túto otázku položiť nemusí a môže mať vopred pripravenú odpoveď získanú na základe súdu a odsúdenia, a síce, že box je len produktom ľudskej agresivity, násillia a pohľadu na násillie, ktorý môže len zvýrazniť násillie ako jeho základ a z ktorého sa robí predstavenie. Táto otázka si žiada istý spôsob prítomnosti: byť tam, no nebyť zápasom, byť vo vnútri, a zároveň vonku, len na povrchu. Opäť sa tu stretávame so schémou klázaní, spôsobom prítomnosti zároveň vo vnútri aj vonku spôsobom, ktorý nie je morálnym nadhľadom, no ani pozíciou amatérskeho diváka, vášnivo oddaného tomuto športu, či fanúšika jedného z boxerov, teda pozíciou, ktorá je istým spôsobom konania a neumožňuje vhodný odstup.

Morálny nadhľad nevychádza z praktického, ale z teoretického rozumu, keďže je založený na myšlienke, že boxerský zápas má, pokiaľ ide o násillie, povahu vzťahu indivídua k pojmu. Zápas nie je jedinečný príklad, je to stelesnenie násillia, každého konfliktu. To znamená, že je v ňom aktuálny celok násillia. A tento aktuálny celok násillia sa nachádza aj u divákov, aj u organizátorov boxerských zápasov: ide o násillie spoločenské, súkromné, trpené alebo vykonávané, precitované alebo odovzdané.

Celok násillia je prítomný v zápase, ktorého príčina či dôvod práveže nie sú agresívne a neodkazujú na násillný počiatok ľudstva. Je to zápas regulovaný, bez zbrane, bez predchádzajúcej nenávisti, zápas motivovaný a zároveň bezdôvodný. Násillie sa rodí z funkcie, a nie z nenávisti či hnevu. Je to zápas motivovaný víťazstvom; no bezdôvodný, pretože už samotné víťazstvo je odmenou. Na rozdiel od iných foriem zápasov však nedáva žiadne práva nad tým

¹³ *Op. cit.*, 30.

¹⁴ *Op. cit.*, 31.

¹⁵ HUIZINGA, J. (1988): *Homo ludens, essai sur la fonction sociale du jeu*. Paris: Gallimard Tel, 89.

druhým. Víťazstvo dáva práva, ktoré porazený nemá, no víťazstvo nedáva žiadne práva nad porazeným. Boxerský zápas, zdá sa, dáva za pravdu Rousseauovi, trvá sa na práve silnejšieho.

Štatút stelesnenia boxerského zápasu, tohto konkrétneho zápasu, umožňuje pochopiť spôsob konania, ktoré rozvíja divák amatér, či už nadšenec, alebo fanúšik. Stelesnenie nie je nikdy kontemplatívne, je to praxis alebo proces praxis. Akt násilia nemá nikdy svedkov. Násilie nie je aktom, ktorého môžeme byť divákom; nemá ľudskú exterioritu, to znamená miesto, kde by sme ho nevykonávali, či miesto, kde by sme ho netrpeli. Hovoriť o predstavení či obraze násilia je nezmysel, resp. to znamená, že násilie samo seba kontemplanuje, že sa nachádza inde a prichádza ako udalosť. A tak divák boxerského zápasu (bez predstavenia) – bolo by potrebné priblížiť Sartrovu analýzu a Artaudovo *Divadlo krutosti* – je aktérom. Čin a poznanie sú tu jedným a tým istým. Účastníci, boxeri a diváci zažívajú každý svojím spôsobom absolútne; a to, čo sa deje, tento jedinečný a relatívny zápas, je inteligibilný, pochopiteľný iba vo vzťahu k absolútnu. Čo je toto absolútne? Je to rozdiel medzi životom a smrťou. V boxerskom zápase je smrť prítomná, teda absolútne je prítomné. Nielen v ringu, ale aj v sále sa tvorí a hrá konkrétna totalita ľudského vzťahu života a smrti. Každý účastník svojimi povzbudeniami či výkrikmi sa vkladá do tohto absolútneho, ako možný zabijak. A každý účastník uprednostňuje tento vklad do absolútneho pred hocičím iným. V tej chvíli akoby neexistovalo nič vonkajšie, nič súčasné, akoby tento zápas bol úplnosťou času a priestoru.

Preto rozhlasové vysielanie počas zápasu umožňuje tým, ktorí nie sú prítomní, aby ho „zažili“, no predovšetkým spôsobuje, že celistvosť zápasu totalizuje nedivákov. Každý divák vytvára a podporuje zápas, zbiera nedivákov, aby z nich vytvoril totalitu. Vysielanie je totalizačný projekt, zintenzívňuje zápas, rozptýľa jeho celok. Je nám jasné, že keby sa zápas týkal iba tých niekoľkých prítomných divákov, hra by nemala tento rozmer úplnosti. Vysielanie vyraduje zo sveta neredukovateľného nediváka, je vyslaním na smrť. Neexistuje nič vonku, neexistuje inde, boxerské stretnutie je celok prítomnosti. Vysielanie definuje svet mimo sály ako miesto tých, ktorí tam nie sú, a ktorí, keďže sa nezúčastňujú svojej neprítomnosti, sú mimo všetkého, neexistujú.

Avšak toto násilie, funkcia zápasu, v ktorom sa vytvára absolútne rozdielu medzi životom a smrťou, nevyžaduje reálnu smrť ani jedného zo zápasníkov. Porazený môže zomrieť rôznymi spôsobmi: môže zomrieť pri boxe, vylúčením z budúcich zápasov alebo môže zomrieť jeho reputácia, teda jeho vlastné meno. Údery, ktoré dostane, ochromia jeho vitalitu atď. Násilie je okrem iného predmetom zmluvy. Boxerské podujatie sa zakladá na vedomom projekte urobiť z násilia tovar pre boxera a kúpiť toto násilie s cieľom urobiť z neho zdroj príjmov pre organizátora zápasov. Forma, ktorú toto násilie nadobúda, sa musí vyznačovať rozdielmi v morfológii, charaktere a štýle. Prípadné rozdiely sú nevyhnutné. Každé gesto, každý úder musí byť univerzálny, a zároveň jedinečný. Tak rozmach športov v 20. storočí, podmienený druhou priemyselnou revolúciou, ktorá umožnila zvýšenie príjmov a narastanie času na zábavu vytvoril okrem iného boxerský zápas, počas ktorého boxer vymieňa svoju pracovnú silu, t. j. svoju kapacitu násilia, za kapitál, čiže „znovu vytvára peniaze ako kapitál“.

Záver. Šport ako hra, ako bezdôvodné konanie, a nie ako telesné cvičenie či askéza s morálnym účelom, má ďaleko od zábavy. Je to aktívny spôsob, ako si položiť otázku bytia, otázku ontologickú, otázku bytia vo svojej slobode, otázku konania v boji. Človek je bojujúca bytosť, bojuje, aj keď nebojuje. Ako bojujúca bytosť vytvára svoje vlastné dejiny, svoje dejiny a dejiny totalizácie dejín, dialektický boj ako rozkol a ako proces totalizácie. Boxerský zápas je stelesnením boja, a nie zvláštnym príkladom – tak, ako lyžovanie bolo stelesnením (a nie ilustráciou) túžby po konaní redukovateľnej na túžbu po bytí.

Od čias, keď Sartre napísal tieto stránky, sa čosi zmenilo. Spôsob stelesnenia boja boxerským zápasom nekorešponduje s našou súčasnosťou. Ak dnes existuje spôsob stelesnenia, nie je to tento. Ktorý šampión by dnes povedal, tak ako Mohammed Ali, že „*box bol iba prostriedok, ako sa ukázať svetu*“?¹⁶ Navyše, násilie vlastné zápasu sa zmenilo, už to nie je úder zasadený tomu druhému, prostriedok a cieľ víťazstva, ale násilie šoku, následok boja za tú istú vec, veľmi zriedkavá lopta, veľmi zriedkavý priestor. Násilie akoby opäť našlo aristotelovský význam. Znovu naturalizované násilie pomenúva šok, úsilie a riskovanie. Okrem toho aj novinárske vysielanie a rozprávanie sa zmenilo, stalo sa sprostredkovaním, ktoré radikálne obracia rozdelenie prítomnosti a absencie. Spôsob prítomnosti je prítomnosť na diaľku, divák sa už nepozera voľným okom. Napokon, hranice medzi športom, hrou, zábavou a prácou prestali byť presne vymedzené. Nie sme povinní zaujímať sa o šport, mať ho radi alebo ho praktizovať, ale ak sa nám to stane, pochopenie zmien postihujúcich násilie, týkajúcich sa spôsobu športovej komunikácie a akcentujúcich rozkol medzi športom a hrou, musí byť spojené s otázkou, čím sa stávame.

Prostredníctvom športov, ktoré si prizýva na pomoc, teda lyžovania a boxu (lyžovanie praktizované, box ako divák), Sartre rozvíja schému činu, ktorý je situovaný na hranici subjektu a objektu, ktorý vyznačuje hranicu vonkajšiu a vnútornú; pri lyžovaní je to schéma kĺzania, pri amatérskom boxe je to schéma aktívnej prítomnosti. Ani mimo, ani vnútri snehu, zároveň mimo i vnútri boxerského zápasu. Filozofia na okraji ringu však umožňuje odchýlku: byť prítomný, a nebyť aktívny, byť prítomný, a nebyť aktérom, mať odstup, no bez morálneho nadhľadu. Filozof sa tak ujíma otázky *Kto sme?* a úlohy pochopiť spôsob seba prítomnosti vo chvíli totalizácie boja. Čo sa týka našej prítomnosti, pokiaľ je tento filozofický akt ešte možný, už to nie je na okraji ringu.

Z francúzskeho originálu *Le sport et la philosophie* preložila Andrea Tureková.

André Scala
École d'art idbl intercommunale
24, avenue Saint-Véran
04000 Digne-les-Bains
France
e-mail: ascala@sfr.fr

¹⁶ Citované podľa OATES, J. C. (2012): *De la boxe*. Traduit de l'anglais par Anne Wicke. Paris: Tristram, 183.